

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

KAFEDRA: «CİNAYƏT HÜQUQU»

FƏNN: «CƏZA-İCRA HÜQUQU»

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU № 6. «Məhkumların cəmiyyətdən təcrid edilməsi ilə əlaqədar olmayan cəzaların icrası qaydası və şərtləri»

Vaxt - 4 saat

Mühazirə - 2 saat

Seminar - 2 saat

TƏRTİB ETDİ:

“Cinayət hüququ” kafedrasının baş müəllimi,
polis polkovniki, h.ü.f.d.

Rəsul Rüstəmov

“Cinayət hüququ” kafedrasının müəllimi,
polis polkovnik-leytenantı

Şamxal Kərimov

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.

Protokol №

B A K I - 2 0 1 7

P L A N:

GİRİŞ:

1. Cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan əsas cəza növlərinin icrası.
2. Cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan həm əsas, həm də əlavə cəza növlərinin icrası.
3. Cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan əlavə cəza növlərinin icrası.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2017.
2. Azərbaycan Respublikasının CİM. Bakı, 2017
3. Azərbaycan Respublikasının CM. Bakı, 2017
4. Cəza-icra hüququ. Şərhlər və sxemlər. Dərs vəsaiti. B., 2004.
5. Cəza-icra hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı, 2007
6. F.Y.Səməndərov. Cinayət hüququ. Ümumi hissə. Dərslik. Bakı,2017
7. M.H.Hümbətov. Cəza və onun icrası., “Hüquq ədəbiyyatı”. Bakı,1999.
8. Rəhimov.İ.M.Cinayət və cəzanın fəlsəfəsi. Bakı, 2014
9. Уголовно-исполнительное право. М., 1996. Гл. XVII, XVIII.
10. Уголовно-исполнительное право России. Москва, 2000. Раздел IV.
11. Стручков Н.А. Курс советского исправительно-трудового право. Проблемы Особенной части. М., 1985. Гл. 7, 8, 9.
12. Стручков Н.А. Правовое регулирование исполнения наказаний не связанных с мерами исправительно-трудового воздействия. М.,1985.

G İ R İ Ş

Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyinə görə cinayət törətməkdə təqsirli sayılan şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir, bu və ya digər növ cəzaya məhkum edilir. Törədilmiş əməlin xarakterindən və ictimai təhlükəlilik dərəcəsiindən, habelə məhkumun şəxsiyyətindən asılı olaraq bu cəzalar iki qrupa bölünür:

1. islah təsiri ilə əlaqədar olan cəzalar.
2. cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan cəzalar.

İkinci qrupa daxil olan cəza növlərinin özü də aşağıdakı qruplara bölünür:

1. əsas cəzalar.
2. həm əsas, həm də əlavə cəzalar.
3. əlavə cəzalar.

Qeyd edilən, cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan cəzaların növləri, onların icrası qaydası və şərtləri, bu cəza növlərinə məhkum edilmiş şəxslərin hüquq və vəzifələri, cəzanı icra edən orqanlar və onların səlahiyyətləri və s. bu kimi məsələlər yeni Cəzaların İcrası Məcəlləsində dəqiq nizama salınmışdır. Biz bu müəhazirəmizdə məhz bu məsələlərlə yaxından tanış olacağıq.

SUAL 1.**Cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan əsas
cəza növlərinin icrası**

Cinayət qanunvericiliyinə görə (CM-in 43-cü maddəsi) cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan əsas cəza növlərinə ictimai işlər, islah işləri, hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma və azadlığın məhdudlaşdırılması aiddir. Bunların hər birinin icrası qaydası və şərtləri ilə yaxından tanış olaq.

1. İctimai işlər.

Azərbaycan Respublikası CM-in 47-ci maddəsinə əsasən ictimai işlər məhkumun əsas işindən və ya təhsilindən asudə vaxtlarda haqqı ödənilmədən cəmiyyətin xeyrinə ictimai faydalı işlər yerinə yetirməsindən ibarətdir.

İctimai işlər növündə cəzanı cəzaların icrası qanunvericiliyinə görə məhkumun yaşadığı ərazinin müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi ictimai yerlərdə məhkəmə icraçısı icra edir. Bu məqsədlə məhkəmə icraçısı ictimai işlərə məhkum etmə barədə hökmün surətini və müvafiq göstərişləri aldıqdan sonra həmin şəxsi on beş gün müddətində cəzanın çəkilməsinə cəlb edir.

Qanunvericilikdə ictimai işlərə məhkum olunmuşlar barəsində məhkəmə icraçısının hüquq və vəzifələri dəqiq müəyyən edilmişdir. Belə ki, CİM-in 34.3-cü maddəsinə əsasən məhkəmə icraçısı məhkumların qeydiyyatını aparır, onlara cəzanın icrasının qayda və şərtlərini izah edir, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı ilə ictimai işlərin həyata keçiriləcəyi yerlərin siyahısını razılaşıdır, məhkumların davranışına nəzarət edir, onların işləmiş olduğu vaxtın uçotunu aparır.

Qanunda ictimai işlərə məhkum edilmiş şəxslərin də vəzifələri müəyyən edilmişdir. Onlar:

◆ ictimai işləri yerinə yetirdikləri yerin müəssisədaxili intizam qaydalarına riayət etməli;

◆ əməyə vicdanla yanaşmalı;

◆ onlar üçün müəyyən olunmuş yerlərdə və hökmdə göstərilmiş müddətdə işləməli;

◆ yaşayış yerini dəyişdikdə bu barədə məhkəmə icraçısına məlumat verməlidirlər.

İctimai işlər növündə cəzanın müddəti saatlarla hesablanır (bu cəza növünün ümumi müddəti altmış saatdan iki yüz qırx saatadək müəyyən edilmişdir). Belə ki, CİM-in 36.2-ci maddəsində qeyd edilir ki, bu növ cəzanın müddəti, bir qayda olaraq, həftə ərzində on iki saatdan az olmayaraq müəyyən edilir. İctimai işlər növündə cəzanın müddəti istirahət günləri və məhkumun əsas işindən və ya təhsilindən asudə vaxtlarda dörd saatdan, iş günlərində isə iki saatdan, məhkumun razılığı ilə isə dörd saatdan çox ola bilməz. Bu cəza növünün icra müddəti on beş yaşınadək məhkumlar üçün gündə iki saatdan, on beş yaşından on altı yaşınadək məhkumlar üçün isə üç saatdan çox ola bilməz. Üzrlü səbəblər olduqda məhkəmə icraçısı məhkuma həftə ərzində müəyyən olunmuş vaxtdan az işləməyə icazə verə bilər.

İctimai işlərə məhkum edilmiş şəxslərin fəaliyyətinə həm məhkəmə icraçısı, həm də işə götürən nəzarət edir. İşə götürən bu şəxslərin işlədikləri saatların uçotunu aparır və ictimai işlərin yetirilməsindən boyun qaçırma halları barədə məhkəmə icraçısına məlumat verir. Əgər məhkum bu növ cəzanın çəkilməsindən qərəzli surətdə boyun qaçırırsa, məhkəmə icraçısı Azərbaycan Respublikasının CM-nə uyğun olaraq cəzanın azadlığın məhdudlaşdırılması və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəza növləri ilə əvəz edilməsi üçün məhkəməyə təqdimat verir. İctimai işlərin yerinə yetirilməsindən qərəzli boyun qaçıran məhkumlar bunlardır:

a) üzrsüz səbəbdən ayda iki dəfədən çox işə çıxmayanlar;

b) ayda iki dəfədən çox cəzanın icrası yerində əmək intizamını pozanlar;

c) cəzanı çəkməmək məqsədilə gizlənənlər.

İctimai işlər növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxs həmin işlərin yerinə yetirilməsindən qərəzli boyun qaçırdıqda, artıq yuxarıda qeyd edildiyi kimi, ictimai işlər azadlıqdan məhdudlaşdırılması və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz edilir. Bu zaman azadlığın məhdudlaşdırılması və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti müəyyən olunarkən məhkumun ictimai işləri yerinə yetirdiyi müddət nəzərə alınır və səkkiz saat ictimai işə bir gün azadlığın məhdudlaşdırılması və ya on iki saat ictimai işə bir gün müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası hesabı ilə hesablanır.

İctimai işlər növündə cəza aşağıdakı şəxslərə təyin oluna bilməz:

- ◆ birinci və ikinci qrup əlillərə;
- ◆ hamilə qadınlara;
- ◆ himayəsində səkkiz yaşınadək uşağı olan qadınlara;
- ◆ pensiya yaşına çatmış qadın və kişilərə;
- ◆ hərbi xidmətə çağırış üzrə müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçulara.

1. İslah işləri növündə cəzanın icrası.

Məhkumun cəmiyyətdən təcrid edilməsi ilə əlaqədar olmayan əsas cəza növlərindən biri islah işləridir.

İslah işləri növündə cəza məhkumun əsas iş yeri üzrə çəkilir. Bu barədə Azərbaycan Respublikası CİM-in 40-cı maddəsində birbaşa göstəriş var.

İslah işləri növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslər məhkum edilməzdən əvvəl işlədikləri vəzifədə və ya işdə qalırlar. Bu şəxslər, başqa vəzifəyə və ya işə yalnız əmək qanunverijiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada və ümumi əsaslarla keçirilə bilirlər.

İslah işləri növündə cəza məhkəmə hökmü qanuni qüvvəyə mindiyi gündən icraya yönəldilir. Məhkəmə icraçısı islah işləri növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxs barəsində hökmün surətinin və müvafiq göstərişi aldıqdan sonra üç gün müddətində hökmün surətini və müəyyən edilmiş formada bildirişi işəgötürənə göndərir. Məhkum əvvəlki iş yerindən getdikdə

və heç yerdə işləmədikdə, məhkəmə icraçısı üç ay müddətində işə girməyi təklif edir və zəruri olduqda işə düzəlməkdə kömək edir. Göstərilən müddətdə məhkum üzrlü səbəblər olmadan işə girmədikdə onun barəsində qanunla müəyyən edilmiş digər tədbirlər görülmə bilər.

Əgər məhkumun iş yeri yoxdursa, o, özü işə düzəlməli və ya məhkəmə icraçısının iştirakı ilə məşğulluq xidməti orqanında qeydiyyatda durmalıdır. Məhkum məşğulluq orqanının ona təklif etdiyi işdən imtina edə bilməz.

İslah işləri növündə cəzanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, birincisi, o, cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar deyil. Başqa sözlə, məhkum azadlıqda ikən müəyyən məhdudiyətlərə məruz qalır. İkincisi, cəzanın icrası müddətində məhkəmənin hökmünə əsasən, məhkumun qazancından 5%-dən 20%-dək məbləğdə tutulmalar aparılır və bu məbləğ dövlət nəfinə keçirilir.

İslah işləri növündə cəzanın icrası müddəti məhkumun ümumi iş stajına hesablanır. Bu cəzaya məhkum edilmiş şəxslər əmək qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş məzuniyyətlərdən istifadə etmək hüququna malikdir.

İslah işləri növündə cəzanın xarakterik xüsusiyyətlərindən biri odur ki, bu növ cəzanın icrası müddəti məhkumun işlədiyi və onun qazancından tutulmalar aparıldığı aylar və günlərlə hesablanır. Məhkumun işlədiyi günlərin sayı məhkəmənin cəza üçün müəyyən etdiyi təqvim ayına düşən iş günlərinin sayına uyğun olmalıdır. Məhkum göstərilən miqdarda iş günlərini işləmədikdə və işlənmiş günlərin cəza müddətinə hesablanması üçün CİM-lə müəyyən edilmiş əsaslar olmadıqda, islah işləri növündə cəzanın icrası nəzərdə tutulmuş miqdarda iş günlərinin məhkum tərəfindən tamamilə işlənilməsinədək davam edir.

Məhkumun üzrlü səbəblərə görə işləmədiyi və qanuna uyğun olaraq onun əmək haqqı saxlandığı vaxt cəzanın icrası müddətinə hesablanır.

Bildiyimiz kimi islah işləri növündə cəzaya məhkum edilmiş şəxsin qazancından tutulmalar aparılır. Bu tutulmalar bütün qazanc məbləğindən, vergilər və digər tədiyyələr daxil olmaqla, habelə icra sənədlərindən asılı olmayaraq aparılır. Qazancdan tutulmalar əmək haqqı verilərkən hər işlənmiş

ay üçün, məhkum işdən çıxdıqda isə ayın işlənmiş hissəsi üçün aparır. İşə xitam verilməklə məhkəmənin hökmü ləğv edildikdə və ya dəyişdirildikdə məhkumun qazancından tutulmuş məbləğlər tamamilə və ya artıq tutulmuş məbləğlər ona qaytarılır.

Cəzaların icrası qanunvericiliyi islah işlərinə məhkum olunmuşlarla yanaşı bu cəza növünün icrası yeri üzrə işəgötürənin, habelə məhkəmə icrasının da vəzifələrini dəqiq müəyyən etmişdir. CİM-in 47-ci maddəsinə əsasən işəgötürənin vəzifələri aşağıdakılardır:

- ◆ məhkəmə hökmünün məzmunu əmək kollektivinin nəzərinə çatdırmaq;
- ◆ iş yeri üzrə məhkumların davranışına nəzarət etmək və onlarla tərbiyə işinin aparılmasında məhkəmə icraçısına kömək etmək;
- ◆ məhkumların əmək intizamına riayət etməsinə nəzarət etmək, onlara ixtisaslarının artırılmasında kömək etmək;
- ◆ məhkum barəsində həvəsləndirmə və tənbeh tədbirlərinin tətbiq edilməsi və məhkumun cəza çəkməkdən boyun qaçırması, başqa işə keçməsi və ya işdən azad olması haqqında əvvəlcədən məhkəmə icraçısına məlumat vermək;
- ◆ məhkumun qazancından dövlət nəfinə tutulmaları düzgün və vaxtında aparmaq və tutulmuş məbləğləri müəyyən edilmiş qaydada dövlət nəfinə keçirmək.

İslah işləri növündə cəzanı icra edən məhkəmə icraçısı üzərinə qanunvericiliklə aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdur:

- ◆ islah işləri növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxslərə zəruri hallarda işə düzəlməkdə köməklik göstərmək;
- ◆ məhkumların qazancından tutulmaların düzgün aparılması və cəzanın icrası üçün müəyyən edilmiş şərtlərə işəgötürən tərəfindən riayət olunmasına nəzarət etmək;
- ◆ məhkumlarla tərbiyə işi aparmaq;
- ◆ məhkumlar barəsində həvəsləndirmə və tənbeh tədbirləri tətbiq etmək;
- ◆ məhkum olunmuş şəxslərin fərdi qeydiyyatını aparmaq;

◆ yeri məlum olmayan məhkumların müəyyən olunmuş qaydada axtarışını təşkil etmək.

SUAL 2.

Cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar həm əsas, həm də əlavə cəza növlərinin icrası

1. Cərimə cəzasının icrası

Qanunvericilikdə cərimə növündə cəzanın icrasının iki hüquqi rejimi nəzərdə tutulmuşdur:

- a) məhkumlar tərəfindən onun könüllü icrası;
- b) icra icraatı qaydasında onun məcburi tutulması.

Cərimə təyini haqqında hökmün icraya yönəldilməsi məhkəməyə, onun məcburi tutulması isə məhkəmə icrasına həvalə olunur.

Məhkəmə hökmü elan etdikdən sonra məhkuma təklif edir ki, bir ay müddətində o, müəyyən olunmuş məbləği Mərkəzi Bankın müvafiq şöbəsinə köçürsün. Əgər o, könüllü qaydada köçürməzsə, onda cərimə məcburi qaydada tutulacaq. Əgər cərimə edilmiş şəxs cəriməni ödəməkdən qəsdən boyun qaçırırsa, onda cərimə cəzası ictimai işlər, islah işləri və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz ediləcək. Bu barədə məhkumdan müəyyən edilmiş formalı iltizam alınır.

Əgər məhkum onun iradəsindən asılı olmayan səbəblər üzündən bir ay müddətində cəriməni ödəyə bilməzsə, o, hökmün icrasının təxirə salınması barədə məhkəmədən xahiş etməyə haqlıdır. Məhkəmə məhkumun maddi vəziyyətini, onun şəxsi və ailə vəziyyətini nəzərə alaraq, cərimənin tutulması müddətinin altı ayadək müddətə təxirə salınması və ya onun hissə-hissə ödənilməsi haqqında qərar qəbul edə bilər.

Əgər məhkum edilmiş müddətdə cəriməni könüllü ödəyərsə, hökmün icrası bitmiş hesab olunur. Cərimə könüllü ödənilmək üçün müəyyən edilmiş müddət ərzində ödənilmədiyi halda hökm çıxarmış məhkəmə müddət keçdikdən sonra ən gec üç gün ərzində icra vəərəqi tərtib edir.

İcra vərəqi mülki mühakimə icraatı qaydasında cərimənin məcburi tutulması üçün əsasdır. Məhkəmə icra vərəqini məhkumun yaşadığı yerin və yaxud onun əmlakının olduğu yerin, yaxud da məhkumun iş yeri və ya cəzaçəkmə yeri üzrə məhkəmə icraçısına göndərir.

Əgər cərimə məbləği əmək haqqının, pensiyanın və ya təqaüdün 20%-dən artıq deyildirsə, cərimə bu mənbələrdən tutulur. Qalan hallarda isə məcburi tutulma məhkumun əmlakı və ya ümumi mülkiyyətdəki payı hesabından tutulur. Əgər bu zaman məhkumun əmlakı olmazsa və ya kifayət etməzsə, ona cərimənin ödənilməmiş hissəsi onun əmək haqqından tutulur. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, cərimə cinayət cəzası kimi cəza xarakterinə malikdir və mülki-hüquqi restitusiya məqsədi daşımır. Çünki əgər belə olsaydı o, heç bir cəza daşmazdı. Yəni təyin edilmiş cəriməni törətdiyi cinayət nəticəsində əldə etdiyi vəsaitlə ödəyərdi.

Cərimə tutulması haqqında hökmün icrası barədə qeydlə icra vərəqi hökmü çıxarmış məhkəməyə qaytarılır. Məhkəmə məhkumun maddi vəziyyətini araşdırıb, onun təyin edilmiş məbləği ödəmək imkanına malik olmadığını aşkar edərsə, cərimənin ödənilməsinin mümkün olmaması səbəbini üzrlü sayaraq cərimənin ictimai məzəmmət və s. cəza növü ilə əvəz edilməsi barədə qərar çıxara bilər. Bu halda o, mümkün olur ki, məhkəmə cərimə tutulması barədə hökm çıxararkən məhkumun maddi vəziyyətini nəzərə almır. Yaxud da hökm çıxarıldıqdan sonra baş vermiş xəstəlik, əlillik, yanğından əmlakı məhv olması, bədbəxt hadisə və s. üzündən məhkumun maddi vəziyyəti olduqca pisləşir. Əgər məhkum qəsdən cərimə ödəməkdən boyun qaçırırsa, məhkəmə icraçısının təqdimatına əsasən və ya öz təşəbbüsü ilə iki ildən artıq olmamaq şərti ilə cəriməni islah işləri növündə cəza ilə əvəz edə bilər.

1. Müəyyən vəzifə tutuma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə növündə cəzanın icrası

Azərbaycan Respublikası CM-in 46-cı maddəsinə əsasən, müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə həm əsas, həm də əlavə cəza qismində təyin edilə bilər. Bu hal onun icrası

müddətində müxtəlifliyi, hökmün icraya yönəldilməsi xüsusiyyətlərindəki müxtəlifliyi, habelə icra ilə əlaqədar olan dövlət orqanlarının dairəsini və onların vəzifələrini şərtləndirir. Bu cəzanın çəkilmə müddəti 1 ildən 3 ilədəkdir.

Əgər müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə əsas cəza qismində təyin edilirsə, onun icra müddəti hökmün qanuni qüvvəyə minmə anından hesablanmağa başlayır. Hökmün surəti icra üçün onun qanuni qüvvəyə mindiyi gündən və ya işin kassasiya instansiyasından qaytarıldığı gündən ən gec üç gün ərzində hökm çıxarmış məhkəməyə, məhkumun iş yeri üzrə müəssisəsinin, idarənin, təşkilatın müdiriyyətinə, habelə nəzarət üçün müvafiq ədliyyə orqanına göndərilir. Müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə barəsində hökmün icrasına nəzarət üzrə müvafiq ədliyyə orqanının fəaliyyətinin formaları və məzmunu sahəvi normativ aktlarla tənzim olunur.

Hökmün surətini almış müdiriyyət ən gec səhəri günü müəyyən vəzifə tutmaq və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olmaq hüququndan məhrum edilmiş şəxslə əmək qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş qaydada əmək müqaviləsinə xitam verməli və məhkəmə hökmünə dəqiq müvafiq olaraq müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməsini əmək kitabçasında qeyd etməlidir. Bu barədə dərhal hökm çıxarmış məhkəməyə və nəzarəti həyata keçirən müvafiq ədliyyə orqanına məlumat verilir. Bu halda məhkumun təşəbbüsü ilə və ya tərəflərin sazişi ilə əmək müqaviləsinin xitam edilməsinə yol verilmir. Məhkumla əmək müqaviləsinin xitam edilməsi heç də o demək deyildir ki, o, həmin müəssisədən, idarədən, təşkilatdan tamamilə işdən azad olunur. Məhkumun razılığı ilə müdiriyyət ona, əgər bu hökmə zidd deyildirsə, həmin müəssisədə, idarədə digər vəzifə təklif edə bilər.

Əgər şəxs hökm qanuni qüvvəyə minənədək işdən azad olunursa, müvafiq ədliyyə orqanının təqdimatına əsasən məhkumun yeni iş yeri üzrə müdiriyyət tərəfindən, onun əmək kitabçasında məhdudlaşdırma haqqında müvafiq qeyd

aparılır. Əgər məhkum hökmdəki qadağaya zidd olaraq eyni vəzifəni tutarsa, bu zaman müdiriyyət öz təşəbbüsü ilə müvafiq ədliyyə orqanının təqdimatına əsasən onunla əmək müqaviləsinə xitam verir.

Cəzanı çəkmiş şəxsə onun xahişinə əsasən cəza haqqında qeyd aparılmış əmək kitabçası əvəzinə bu qeydiyyat olmayan əmək kitabçasının əvəzləyijisi verilə bilər.

Məhkumun yaşayış yeri üzrə daxili işlər orqanı məhkum tərəfindən hökmdə göstərilən qadağaya əməl olunmasına nəzarət edir, habelə məhkumun işlədiyi müəssisənin, idarənin, təşkilatın müdiriyyəti tərəfindən hökmdə göstərilən tələblərin yerinə yetirilib-yetirilmədiyini yoxlayır.

Müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə qismində cəzanın icra müddətinin hesablanması qaydası qanunvericiliklə müəyyən edilmişdir. Bu qayda aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Əsas cəza və ya cəzaya əlavə qismində təyin edilmiş bu cəzanın icra müddəti şərti məhkum etmə zamanı, azadlıqdan məhrum etməyə məhkum edilmiş şəxs barəsində hökmün icrasının təxirə salınması zamanı hökmün qanuni qüvvəyə mindiyi gündən hesablanır. Əgər əlavə cəzanın icrası təxirə salınıbsa, o, təxirəsalınma keçdiyi andan icra edilir.

2. Azadlıqdan məhrum etməyə məhkum etmə zamanı müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə növündə əlavə cəza əsas cəzanın bütün çəkilmə müddətinə şamil edilir, həm də əlavə cəza üçün məhkəmə hökmündə müəyyən edilmiş müddətə aid edilir.

3. Azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş şəxsə tətbiq edilən əlavə cəza onun azadlıqdan məhrum edilmə yerindən azad edildiyi andan hesablanmağa başlayır.

Əgər vətəndaş məhkəmə hökmündə qadağan edilmiş vəzifə tutarsa və ya fəaliyyətlə məşğul olarsa, müvafiq ədliyyə orqanı onun bu fəaliyyətinə xitam verilməsi üçün zəruri tədbirlər görməlidir.

Bu növ cəzanın icrasına nəzarət edən müvafiq ədliyyə orqanının aşağıdakı hüquqları var:

◆ məhkumun işlədiyi müəssisənin, idarənin, təşkilatın müdiriyyətinə məhkumun əmək kitabçasında müvafiq qeydlərin aparılması barədə təqdimat vermək;

◆ müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququnan məhrum etmə növündə cəza təyin etmə hökmünün göstərişlərini yerinə yetirməmiş məhkumların və vəzifəli şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında məsələ qaldırmaq.

Cəzaların icrası qanunvericiliyində müəyyən vəzifələr tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma barədə qadağanı pozan məhkumların məsuliyyəti prinsipi öz əksini tapmışdır. Burada həm də nəzərdə tutulan cəzanın icra edilməsində təqsirkar olan vəzifəli şəxslərin də məsuliyyəti barədə birbaşa qeyd var. Belə hallarda vəzifəli şəxslər intizam məsuliyyətinə cəlb edilə bilərlər. Bunlardan başqa Azərbaycan Respublikası CM-in 306-cı maddəsində müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə haqqında məhkəmə hökmünün icra edilməsinə görə məhkumların və vəzifəli şəxslərin cinayət məsuliyyətlərindən bəhs olunur.

Deyilənlərə yekun vuraraq qeyd edə bilərik ki, bu cəzanın icrasını təmin edən üsullar aşağıdakılardır:

1. Məhkumlar və müdiriyyət tərəfindən müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə barədə qadağadan irəli gələn öz vəzifələrinə əməl etmələrinə nəzarət.

2. Məhkəmə hökmünün yerinə yetirilməməsinə görə məhkumların və vəzifəli şəxslərin cinayət məsuliyyəti.

SUAL 3.**Cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan əlavə cəza növlərinin icrası****1. Xüsusi və ya hərbi rütbədən, fəxri addan və dövlət təltiflərindən məhrum etmə**

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 43.3-cü, 48-ci maddələrinə əsasən, əlavə cəza növlərindən biri xüsusi və ya hərbi rütbədən, fəxri addan və dövlət təltifindən məhrum etmə cəzasıdır. CM-in 48-ci maddəsində qeyd edilir ki, ağır və ya xüsusi ağır cinayət törətmiş şəxsin məhkum olunması zamanı məhkəmə cinayətin xarakterini, təqsirkarın şəxsiyyətini və işin digər hallarını nəzərə alaraq, onun xüsusi və ya hərbi rütbədən, fəxri addan və dövlət təltifindən məhrum edilməsinin zəruriliyi nəticəsində, bu barədə xüsusi və ya hərbi rütbəni, fəxri adı və dövlət təltifini vermiş orqana müvafiq təqdimat verir. Təqdimatın göndərildiyi orqan təqdimatı aldıqdan sonra müvafiq tədbirlər görür və bir ay ərzində hökmü çıxaran məhkəməyə onun icra edilməsi barədə məlumat verir.

Rütbə və fəxri adlardan, habelə dövlət mükafatlarından məhrum etmənin icra qaydası onların hansı orqan və ya vəzifəli şəxs tərəfindən verilməsindən asılıdır. Dövlət təltifləri ilə təltif etmək, ali hərbi və ali xüsusi rütbələrin verilməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 23 və 24-cü bəndlərinə, habelə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasının fəxri adları haqqında” 22 may 1998-ci il tarixli Fərmanına görə fəxri adların, dövlətin ən yüksək fərqlənmə dərəcəsi - “Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı” adının verilməsi Azərbaycan Prezidentinin səlahiyyətlərinə aid edilmişdir. Bu baxımdan xüsusi və ya hərbi rütbədən, fəxri addan və dövlət təltifindən məhrum etmə barədə hökm çıxaran məhkəmə hökmlə birlikdə müvafiq təqdimatı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatına göndərir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti müvafiq cəzaya məhkum

edilmiş şəxsin rütbə və fəxri adlardan və dövlət mükafatlarından məhrum edilməsi haqqında müvafiq fərman imzalayır.

Digər hərbi və xüsusi rütbələrdən məhrum etmə məhkəmənin hökmü əsasında, həmin rütbələri vermiş orqanlar tərəfindən həyata keçirilir. Bu orqanlara Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, Ədliyyə Nazirliyi, Respublika Prokurorluğu, Dövlət Gömrük Komitəsi və s. aid edilir.

Ehtiyatda olan hərbi qulluqçuya dair hökmün surəti onun qeydiyyatda olduğu hərbi komissarlığa göndərilir.

2. Nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etmə növündə cəzanın icrası

Yeni CİM-in qəbulunadək nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etmə növündə əlavə cəza müvafiq sahəvi normativ aktla nizama salınırdı. Hazırda isə yeni Məcəlləmizdə bu cəza növünün icrasının nizama salınmasına dair bir neçə maddə (CİM-in 154-158-ci maddələri) nəzərdə tutulmuşdur.

Nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etmə növündə cəza Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hallarda, cinayətin xarakteri, təqsirkar şəxsin şəxsiyyəti və cinayətin digər halları nəzərə alınmaqla, bir ildən beş ilədək müddətə təyin edilir. Hökm qanuni qüvvəyə mindikdən sonra məhkəmə icraçısı onun surətini və nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququ verən sənədi məhkuma bu hüququ verən orqana göndərir. Həmin orqan nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququ verən sənədin saxlanması üçün tədbirlər görür.

Nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrumetmə növündə cəza azadlığın məhdudlaşdırılması, intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalara əlavə olaraq təyin edildikdə, cəzanı icra edən müəssisə və ya orqan əsas cəza müddəti qurtardıqdan sonra, yaxud məhkum şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilərsə və ya cəzanın çəkilməmiş hissəsi daha yüngül cəza ilə əvəz edilərsə hökmün

surətini və nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququ verən sənədi məhkumun yaşadığı yerin məhkəmə icrasına göndərir.

Cəzaların icrası qanunvericiliyində işəgötürənin və məhkəmə icraçısının vəzifələri, nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etmə növündə cəzanın icrası müddətinin hesablanması qaydası da dəqiq müəyyən edilmişdir. Belə ki, CİM-in 155-ci maddəsinə əsasən, nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etmə növündə cəzaya məhkum edilmiş şəxsin işlədiyi yerin işəgötürəni məhkəmənin hökmündə göstərilən tələblərə riayət etməlidir. Cəzanı icra edən müəssisə və ya orqan azadlığın məhdudlaşdırılması, intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzalardan əlavə nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxsləri nəqliyyat vasitəsini idarəetmə ilə əlaqədar işlərdə istifadə edə bilməz. Bu cəzaya məhkum olunmuş şəxsin yaşadığı yerin məhkəmə icraçısı məhkumun qeydiyyatını aparır, onun tərəfindən məhkəmə hökmünün tələblərinə riayət edilməsinə nəzarət edir, habelə işəgötürən tərəfindən hökmün tələblərinin yerinə yetirilməsini yoxlayır.

Nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etmə növündə cəza ictimai işlərə, islah işlərinə, azadlığın məhdudlaşdırılması növündə cəzalara əlavə olaraq təyin edildikdə, habelə şərti məhkum etmə zamanı əlavə cəzanın müddəti hökmün qanuni qüvvəyə mindiyi vaxtdan hesablanır. Bu növ cəza intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama və ya müəyyən müddətə şamil olunur.

Əgər nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etmə növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxs və ya vəzifəli şəxs məhkəmə hökmünü qərəzli surətdə pozarsa, onlar Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş məsuliyyəti daşıyırlar.

3. Əmlak müsadirəsi növündə cəzanın icrası

Əmlak müsadirəsinin icrası üzrə vəzifə məhkumun əmlakın yerləşdiyi yerdəki rayon məhkəməsinin məhkəmə icraçısı üzərinə qoyulur. Məhkəmə icraçısının səlahiyyətinə əmlakın olduğu yeri müəyyən etmək və aşkar etmək,

əmlakı siyahıya almaq və onun üzərinə həbs qoymaq, əmlakın saxlanmasını təmin etmək tədbirləri görmək və s. aiddir. Bu halda məhkəmə icraçısının hərəkətləri icra icraatı çərçivəsində həyata keçirilir və buna görə də onlara yalnız cinayət, cinayət-prosessual və cəzaların icrası qanunvericiliyinin normaları deyil, həm də mülki və mülki-prosessual hüququn müvafiq müddəaları, habelə sahəvi normativ aktlar (xüsusilə də icra haqqında təlimat) şamil edilir.

Hökm qanuni qüvvəyə mindikdən sonra ən gec 3 gün ərzində hökm çıxarmış məhkəmə, hökmün surətini, icra vərəqini və əmlakın siyahıya alınma aktının surətini əmlakın olduğu yerinə məhkəməsinin məhkəmə icraçısına göndərir və bu barədə əmlakın ərazisində yerləşdiyi müvafiq maliyyə orqanına məlumat verir.

Qeyd edilən sənədləri alan məhkəmə icraçısı əmlakı yoxlamağa, habelə müsadirə edilməsi digər əmlaklara aşkar etməyə borcludur və bu barədə siyahıya alma aktı tərtib etməlidir.

Müsadirə oluna bilən əmlaka aiddir: məhkumun şəxsi əmlakı və ümumi mülkiyyətdəki payı, habelə məhkumun bankdakı əmanəti. Məhkumun özü üçün və onun himayəsində olan şəxslər üçün zəruri olan əmlak müsadirə edilmir. Müsadirə edilməyən əmlak siyahısı qanunvericiliklə müəyyən olunur.

Əgər məhkəmə icraçısında əmlak müsadirəsi haqqında icra vərəqində başqa əmlak tənbehi haqqında digər icra sənədi də olarsa bu zaman birinci növbədə məhkuma qarşı müavinət xarakterli tələblər irəli sürülür.

Müstəntiq və təhqiqat orqanı məhkum tərəfindən əmlakın gizlədilməsinə mane olan bütün tədbirləri görməlidir. Bu zaman əmlak üzərinə həbs qoyulur. Lakin təcrübədə elə hallar olur ki, ibtidai istintaq gedişində əmlakın siyahıya alınması aparılır və bu barədə müvafiq arayış tərtib olunur. Bu halda əmlakın aşkar edilməsi və siyahıya alınması vəzifəsi məhkəmə icraçısının üzərinə qoyulur. Bu məqsədlə məhkəmə icraçısı məhkumun mənzilinə daxil olmaq, saxlama yerlərini yoxlamaq, onun ailə üzvlərini, qohumlarını, qonşularını, ictimai təşkilatların nümayəndələrini və vəzifəli şəxsləri dindirməyə, həm ayrı-

ayrı vətəndaşlara, həm də təşkilatlara və idarələrə sorğu göndərməyə haqlıdır (məsələn, lombarda, müəssisələrə, banka, notariat kontoruna, qarşılıqlı yardım kassasına, DYP-ə, sığorta orqanına, müxtəlif kooperativlərə və s.). Məhkumun əmlakı barədə məlumat almaq üçün məhkəmə icraçısının müraciət etdiyi bütün şəxslər müsadirə edilməli olan əmlakı mənimsəməyə və ya gizləməyə görə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət haqqında xəbərdar edilməlidir.

Əmlak məhkumun, bu mümkün olmadıqda isə onun nümayəndəsinin və ya ailəsinin yetkinlik yaşına çatmış üzvünün və ya icra hakimiyyəti nümayəndəsinin iştirakı ilə qeydiyyat alınır. Bu zaman maliyyə orqanının da nümayəndəsi iştirak edə bilər. Qeydiyyat aparmağın zəruri şərti onun məzmununu və nəticəsini təsdiqləyən iki şahidin iştirakıdır.

Əmlakın əvəz edilməsinin qarşısını almaq məqsədilə qeydiyyat aktında hər bir predmetin dəqiq və tam adı, onun fərqləndirici əlamətləri (ölçüsü, çəkisi, rəngi, metrasi, onun hazırlandığı material və s) göstərilir. Bu tələblərə əməl edilməsi nəinki əmlakın dəyişdirilməsinin qarşısını alır, həm də qeydiyyattan əmlakın çıxarılması barədə iddialara baxarkən məhkəmənin işini yüngülləşdirir.

Qeydiyyata alma gedişində məhkəmə icraçısı aşınma dərəcəsi nəzərə alınmaqla əmlakın pərakəndə satış qiymətini müəyyən etməyə borcludur. Əgər bu zaman o, çətinlik çəkirə, ekspert-əmtəəşünasın və zəruri qabiliyyətə malik digər şəxslərin köməyindən istifadə edə bilər. Aşkar edilmiş valyuta sərvətləri, pul və qiymətli kağızlar da qeydiyyatı alınır.

Məhkəmə icraçısı tərəfindən tərtib edilmiş qeydiyyat aktı onun fəaliyyətinə nəzarət edən hakim tərəfindən təsdiqlənməlidir. Qeydiyyat alma aktı dörd nüsxədə tərtib olunur: biri maliyyə orqanına, ikincisi, hökm çıxarmış məhkəməyə qaytarılarkən icra vərəqinə qoşulur, üçüncüsü, icra icraatına göndərilir, dördüncüsü isə əmlakın qeydiyyata alınmış şəxsə qalır.

Məhkəmə icraçısı müsadirə ediləcək əmlakın qorunması üçün zəruri tədbirlər görməlidir. Əgər qeydiyyata alınmış əmlakdan istifadə nəticəsində o,

dəyərdən düşərsə, faydalı xassələrini itirərsə və s. həmin əmlak plomblanmalı və möhürlənməli və bu barədə aktda müvafiq qeydlər edilməlidir.

Ümumi qaydalardan istisna olaraq, qızıl, gümüş, platin qrupundan olan metallar, qiymətli daşlar, xarici valyuta və qiymətli kağızlar, onlar götürüldüyü andan ən gec 24 saat ərzində saxlanmaq üçün Mərkəzi Bankın yerli şöbəsinə verilməlidir.

Məhkəmə icraçısı bütün bu tədbirləri gördükdən sonra bütün sənədlər maliyyə orqanına verilir. Məhkəmə icraçısı müsadirə edilmiş əmlakın realizəsi üçün müstəqil tədbirlər görməyə haqlı deyildir. Naturaca əmlakın qəbulu və təhvilə məhkəmə icraçısının və maliyyə orqanının nümayəndələrinin imzası ilə təsdiqlənir. Maliyyə orqanı öz üzərinə düşən vəzifələri yerinə yetirdikdən sonra müsadirənin əsasını təsdiq edən sənədi, icra vəərəqini və əmlakın qeydiyyatı alınması aktını hökm çıxarmış məhkəməyə qaytarır. Bu sənədlərin məhkəməyə daxil olduğu gün məhkəmə hökmünün əmlak müsadirəsi hissəsinin icraçının bitmə anı sayılır.

Müsadirə edilmiş əmlak maliyyə orqanı tərəfindən ticarət təşkilatı vasitəsilə realizə edilir və ya əvəzsiz olaraq muzeyə verilir (tarixi və elmi əhəmiyyətli predmetlər). Bu hərəkətləri təsdiq edən məlumatları maliyyə orqanı hökm çıxarmış məhkəməyə bildirir. Maliyyə orqanı, əgər əmlakı realizə edibsə, əldə edilmiş məbləğ barədə, muzeyə və ya elmi təşkilatlara veribsə, kimə və nə vaxt verilmə barədə məhkəməyə dəqiq məlumat verməlidir.

Qeyd edilənləri aydınlaşdırsaq, aydın görürük ki, əmlak müsadirəsinin təmini üsulları aşağıdakılardır:

1. Məhkəmə icraçısının hərəkətləri üzərində məhkəmə nəzarəti.
2. Təqsirkar şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi.

4. Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara məcburi çıxarma növündə cəzanın icrası

Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara məcburi çıxarma növündə cəza əlavə cəza olub qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda tətbiq edilir.

Cəzaların icrası qanunvericiliyinin tələbinə görə bu növ cəzaya məhkum olunmuş şəxs barəsində əsas cəzanı icra edən müəssisə və ya orqan məhkəmə hökmü ilə müəyyən olunmuş müddətin başa çatmasına bir ay qalmış müvafiq icra hakimiyyəti orqanına məlumat verməlidir. Bu cəzanı icra edən orqan məhkumun ölkəmizin ərazisindən kənara məcburi çıxarılması barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına və məhkumun mənsub olduğu, habelə məhkuma himayədarlığı üzərinə götürmüş dövlətin diplomatik və konsulluq nümayəndəliklərinə məlumat verir.

Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara məcburi çıxarma növündə cəzaya məhkum olunmuş şəxs, əsas cəzanı çəkməkdən azad olunduğu gündən, üzrlü səbəblər istisna olmaqla, Azərbaycan Respublikasının hüdudlarını dərhal tərk etməlidir. Kənara çıxarma xərclərini məhkumun özü və ya onun mənsub olduğu dövlətin diplomatik və konsulluq nümayəndəlikləri ödəyir, müstəsna hallarda isə həmin xərcləri bu cəzanı icra edən orqan ödəyə bilər.

NƏTİCƏ

Beləliklə, məhkumun cəmiyyətdən təcrid edilməsi ilə əlaqədar olmayan cəzaların icrası qaydası və şərtləri Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsi ilə nizama salınır. Burada, qeyd edilən cəza növlərinin hər biri barədə, onları icra edən müəssisə və orqanlar barədə, habelə bu cəza növlərindən irəli gələn bütün hüquq məhdudiyyətləri, onların hüquqi nəticələri barədə ətraflı, tam məlumat verilmişdir. Qanunverici qeyd edilən cəza növlərini ayrı-ayrı qruplara bölür:

- 1) əsas cəzalar;
- 2) həm əsas, həm də əlavə cəzalar;
- 3) əlavə cəzalar.

Biz bu müəhazirəmizdə yuxarıda göstərilən bütün məsələləri araşdırdıq, onların ətraflı təhlilini apardıq.